

УДК 330.1

ЕКСПЕРИМЕНТ В ЕКОНОМІЧНІЙ ТЕОРІЇ

А. В. Грицюта

студентка 3 курсу, групи Ф-31і, навчально-науковий інститут економіки, менеджменту та права

Науковий керівник – к.е.н., ст. викл. Ю. В. Вашай

*Національний університет водного господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна*

У статті розглянуто місце та роль експерименту в сучасній економічній теорії. Визначено сутність, та історичний розвиток економічного експерименту.

Ключові слова: економічний експеримент, метод, економічна теорія, експериментальна економіка.

В статье рассмотрены место и роль эксперимента в современной экономической теории. Определена сущность и историческое развитие экономического эксперимента.

Ключевые слова: экономический эксперимент, метод, экономическая теория, экспериментальная экономика, макроэкономический уровень, исследование, погрешности.

In the article a place and role of experiment is considered in a modern economic theory. Certainly essence, and historical development of economic experiment.

макроекономічний рівень, дослідження, похибки.

Keywords: economic experiment, method, economic theory, experimental economy, macroeconomic level, research, errors.

Постановка проблеми. Економіка вважалася виключно еклезіастичним поняттям до початку ХХ ст. Теорію неможливо було перевірити на практиці, її вважали абсолютною істиною. Це дозволяло зневажливо ставитись до статистичних методів у економіці. Математичні та теоретичні науки не могли пояснити того що відбувалося у сучасному світі та робити якісь прогнози. Це призвело у великих похибках у збиранні даних. На зміну застарілим поглядам прийшла нова економіка яка знайшла своє місце в лабораторії.

Виклад основного матеріалу. "Лише одиниці, такі, як Ейнштейн, можуть провадити складні творчі експерименти у своїй уяві. Більшість з нас потребує проведення експериментів у реальності, щоб дисциплінувати хід своїх думок", - стверджував видатний вчений А.Сміт [1]. Економічна теорія визначає перспективи для практики суспільства. Методи економічної теорії як і будь-якої науки відіграють вирішальне значення у розвитку наукового пізнання. У науці метод — це застосування певних способів, прийомів, завдань теоретичного дослідження предмета, що знаходить вияв у системі категорій і законів [2, 14]. Виділяють такі основні методи науки, як діалектика, аналіз і синтез, економічне моделювання, індукція та дедукція, діалектика, поєднання історичного та логічного підходів, економічний експеримент, статистичний, математичний, порівняльний та інші прийоми аналізу.

В економічній теорії провідну роль серед різноманітних методів дослідження відіграє експеримент. Економічний експеримент — це штучне відтворення економічного явища або процесу з метою вивчення їх у найбільш сприятливих умовах та подальшого практичного змінювання. [3, с.45]. Він дозволяє дослідити правильність рекомендацій науковців, практика є показником достовірності цих висновків. Здійснюючи експеримент вчені застосовують

активний вплив на об'єкт експерименту. Ця інформація є дуже цінною для дослідників тому що вона дозволяє пояснити розвиток певних процесів, зв'язків і відносин.

Донедавна існувала думка про те, що неможливо здійснити контроль за експериментом в даній науці. Економісти могли спиратися лише на перевірку своїх теорій на основі статистичних даних. Економіка загалом є не експериментальною наукою, про те вчені прийшли до використання експериментів в своїх дослідках.

Чим саме оперують вчені, застосовуючи експеримент? Це експериментальні ринки, аукціони, фінансові ринки, суспільне благо, теорія ігор, торгівля та індивідуальний вибір. Також варто звернути увагу на особливості проведення експериментів в економіці. Досить важко проводити прямі експерименти, хоча вони відіграють як позитивну так і негативну роль. Перевагою є те, що в основному відразу проявляються короткострокові результати здійснюваної економічної політики, а недолік полягає в тому, що неможливо безпосередньо передбачати середньо- та довгострокові наслідки прийнятих рішень. Прямі експерименти є досить небезпечними, оскільки в разі невдачі та неефективної економічної політики вони можуть призвести до стагнації економіки та негативних соціальних наслідків. В економіці існують численні контури прямих і зворотних зв'язків, тому можливості «чистих» експериментів дуже обмежені. Існує неможливість існування моделей за принципом подібності, які широко застосовуються в техніці.

Варто зазначити, що експеримент завжди обмежений за масштабом. В межах економічної системи створюється штучний «економічний заповідник», в якому відпрацьовуються нові прийоми господарювання (оподаткування, порядок банківських платежів, кредитування, залучення іноземного капіталу, інтеграція, управління власністю, оплата праці та ін.). Завдяки цьому можлива не лише перевірка теоретичних висновків, а також і отримання нового практичного матеріалу, який необхідний для продовження наукового досліджу.

В історії економічної науки спроби свідомого масового економічного експериментування пов'язані з іменами таких особистостей, як Р. Оуен, Дж. Брей, Дж. Грей, П. Прудон та ін. в XIX ст., Ф. Тейлор, Г. Форд, Дж. М. Кейнс, М. Фрідмен, М. Хрущов та ін. - в XX ст.

"Заняття експериментальною економікою змінили мій спосіб мислення", - зазначає Сміт у нобелівській лекції. Завдяки гарвардському вчителю Чемберліну вчений подарував світу ідеї застосування експериментів в економіці. Саме він став засновником нового напрямку науки – експериментальної економічної теорії, яка до цього часу у науці вважалася суто теоретичною, що базується на дослідках, які проводяться з реальними людьми, та одержав премію королівської академії наук за "проведення лабораторних експериментів, які використовуються для емпіричного аналізу саме тоді, коли вивчаються альтернативні ринкові механізми. Унікальність експериментальних методів Сміта полягає в тому, що можна виключити низку додаткових факторів, та дають змогу тестувати альтернативні ринкові механізми, побудовані на основі теорії. Однією з найвизначніших заслуг вченого залишається встановлення методологічних стандартів якості експериментів, що використовуються в економічній науці.

Ще у XIX ст. вчені пробували намагалися проводити експерименти на макрорівні, вони мають безпосереднє відношення до діяльності Р. Оуена, та "банками справедливого розподілу" П. Ж. Прудона, а через деякий час з іменами Ф. Тейлора, Г. Форда.

Р. Оуен в своїх практичних експериментах мав за мету підвищення заробітної плати робітникам та надання їм гарантії зайнятості, в тому числі і під час криз надвиробництва.

Перші експерименти Ф. Тейлор проводив на всім відомому Шмідте, вони були направлені на рішення питання про те, яка кількість залізняку або вугілля чоловік може піднімати на лопатах різного розміру, щоб в перебігу тривалого часу не втрачати працездатності. Вчений провівши свої дослідження, довів що відпочинок і виконання роботи

повинні чергуватися в часі. На основі його ідеї про розділення роботи на найпростіші операції, що в першій половині XX століття зіграв важливу роль у зростанні економіки США.

В СРСР був проведений грандіозний експеримент над усім суспільством. Тут на макрорівні втілювали в життя марксистську теорію, що свідчила про свідоме створення щасливого суспільства [8,17].

У 1980-х рр. завдяки працям А.Тверського та Д.Канемана. суспільство визнало в економічній теорії експериментальний напрям. Нині експериментальна економіка сформувалася в окрему галузь знання та займається емпіричною перевіркою висновків широкого спектра теорій - від теорії ігор до теорії галузевих ринків [7]. В економічних дослідженнях кожного разу одне з важливих місць посідає експеримент. Досліднику Принстонського університету Деніелу Канеману за введення в економіку методів психологічних досліджень, що стосувалися методів психологічних досліджень була присвоєна Нобелівська премія в галузі економіки 2002 р.

Також на практиці за допомогою економічних експериментів на макроекономічному рівні перевіряли обґрунтованість тих чи інших економічних рекомендацій і програм Дж.М. Кейнс, М. Фрідмен.

В XX ст. вчені почали вносити зміни - лабораторні експерименти в економічний метод. С.Зігель та Ю.Козелецький у своїх перших спробах спланували і провели експерименти для вивчення пропозиції на ринку. Це була перша спроба вчених застосувати свої знання про ринки. Ці дослідження змінили думку вчених щодо збору даних. До цього моменту, більшість економічних теорій можна назвати «еклезіастичними» теоріями, тобто заснованих на принципах, що мають чисто теоретичне значення, і вони були більш авторитетного та традиційного характеру, ніж втіленням у реальність [6].

В наш час експериментальна економіка – це розділ економічної науки, який досліджує людську поведінку і проводить тестування передбачень економічної теорії в умовах експерименту. Він охоплює сутність економічних процесів, що відбуваються в економіці, допомагає зрозуміти взаємозв'язок факторів, взаємодію причин і наслідків, виявити стійкі тенденції, передбачити ймовірний перебіг подій. Стала очевидною здатність експериментальних методів представляти нові джерела даних, передбачати нові відкриття і стимулювати розвиток теорії і практичних втілень, завдяки чому ця сфера діяльності стала важливим елементом економічних досліджень [4].

Варто згадати про завідувача лабораторією експериментальної та поведінкової економіки у Вищій школі економіки у Росії О.Беляніна. Він наводить ряд зразків «економічних ігор» – так званих експериментів, які мають за мету вивчення поведінки людей у випадках економічної взаємодії з іншими гравцями, коли від вчинків однієї людини залежить як виграш і програш будуть поділені між іншими учасниками. Науковець проводив різноманітні експерименти: ринкова рівновага, ультимативні угоди, теорія індивідуального вибору в умовах ризику, гра в диктатора, аукціон, ультимативні угоди та інші. Саме це дозволило максимально наблизити теорію до реальності.

Спинимося на тому як в сучасному суспільстві розуміють експеримент. Нині стало відомо, що існують явища які не підлягають числовому вимірюванню, але ці явища можна побачити в «слабких», «якісних» шкалах та враховувати ці результати в моделях, отримуючи достовірні висновки. В процесі своєї роботи дослідник повинен усвідомити, що в процесі будь-яких вимірювань існують похибки. Тому моделі які перевіряються на практиці повинні уточнювати дані вхідної інформації.

Сьогодні експеримент в економічній науці відіграє дуже важливу роль. З його допомогою ми можемо зрозуміти сутність процесів що відбуваються в економіці, а саме зрозуміти як пов'язані фактори між собою, взаємодію причин і наслідків, виявити стійкі тенденції, спрогнозувати ймовірний перебіг подій. Стала очевидною здатність експериментальних методів представляти нові джерела даних, передбачати нові відкриття і

стимулювати розвиток теорії і практичних втілень, завдяки чому ця сфера діяльності стала важливим елементом економічних досліджень [4].

В Україні при підготовці і проведенні економічних реформ експеримент відіграє важливу роль. Створення економічних зон є прикладом практичних експериментів в окремих регіонах України (Одеса, АР Крим, Закарпаття) або Львівський експеримент, який відбувався шляхом залучення персональних накопичувальних рахунків страхувальників і мав назву апробація нової системи пенсійного страхування. Ще один експеримент як апробація єдиного податку в сільськогосподарському виробництві проводився в декількох районах України. Як результат даний порядок оподаткування було впроваджено в усьому аграрному секторі.

Сучасні економічні умови потребують застосування економічного експерименту, а саме: створення сприятливих умов для розвитку індустрії програмної продукції в Україні, що забезпечуватиме конкурентоспроможність індустрії продукції, зменшення "тіньової" частки галузі, збільшення доходів до бюджетів та цільових фондів, зниження відтоку кадрів за кордон тощо.

Експеримент завжди зачіпає сформовані економічні інтереси, тому й ставлення до нього у суспільстві може бути різним. Можливі й відкриті протиборства із боку певних структур, прагнення дискредитувати результати практичного досвіду. Не слід забувати, що економічний експеримент — це практичний досвід людей. Тому до розробки умов проведення такого експерименту необхідно ставитися гранично відповідально [5, с.38].

Вчені прийшли до висновку, що існує певна невідповідність між теорією та економічною дійсністю, тому виникає необхідність чогось нового. Поштовхом до нових досліджень, нової ери в економіці стало злиття експериментальної та поведінкової економіки.

Список використаних джерел:

1. Корнилюк Р. Мічені Нобелем: великий експериментатор Вернон Сміт // Економічна правда / Р. Корнилюк [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/>
2. Основи економічної теорії : підручник / А. А. Чухно, П. С Єщенко, Г. Н. Климко та ін.; За ред. А. А. Чухна. — К.: Вища шк., 2001. — 606с.:іл.
3. Основи економічної теорії / О.О. Мамалуй, О.С. Марченко, Л.С. Шевченко та ін. За ред. О.О. Мамалуй : навч. посібник: У 2 ч. Ч. 1. - Харків: Нац. юрид. акад. України, 1999. - 155 с.
4. Довбенко М.В. Современные экономические теории в трудах нобелиантов / М.В. Довбенко, Ю.И. Осик [Електронний ресурс] - Режим доступу: www.rae.ru/monographs/129-4249;
5. Базилев Н.І., Гурко С.П., Базилева М.Н. Економічна теорія: Підручник.- М.:ИНФРА-М,2003.-672с.
6. Experimental Methods in Economics - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.chapman.edu/research-and-institutions/economic-science-institute/files/AboutUs/SmithExpMethodsInEconomics.pdf>;
7. Олейник А.Н. Институциональная экономика - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.univer5.ru/ekonomika/institutsionalnaya-ekonomika-oleynik-a.n.-207/Page-23.html>
8. Вступ до економічної теорії. Курс лекцій. Видання друге, доповнене. 3. Ватаманюк (теми 1, 5,6, 7, 8, 9), 3. Ватаманюк, С. Панчишин (теми 2,4), С. Панчишин, 3. Ватаманюк (тема 3), О. Ватаманюк (тема 10)., О. Пікулик (тести) - Львів: "Новий Світ - 2000", 2005, - 408 с.